

Prästmannas öde i
Sverige. Stockholm,
tryckt hos Carl
Stolpe, år 1768.

1700-1829 53 Ea Br.

National Library
of Sweden

KEXÉL, O.

Ex. A

Su. Saml.

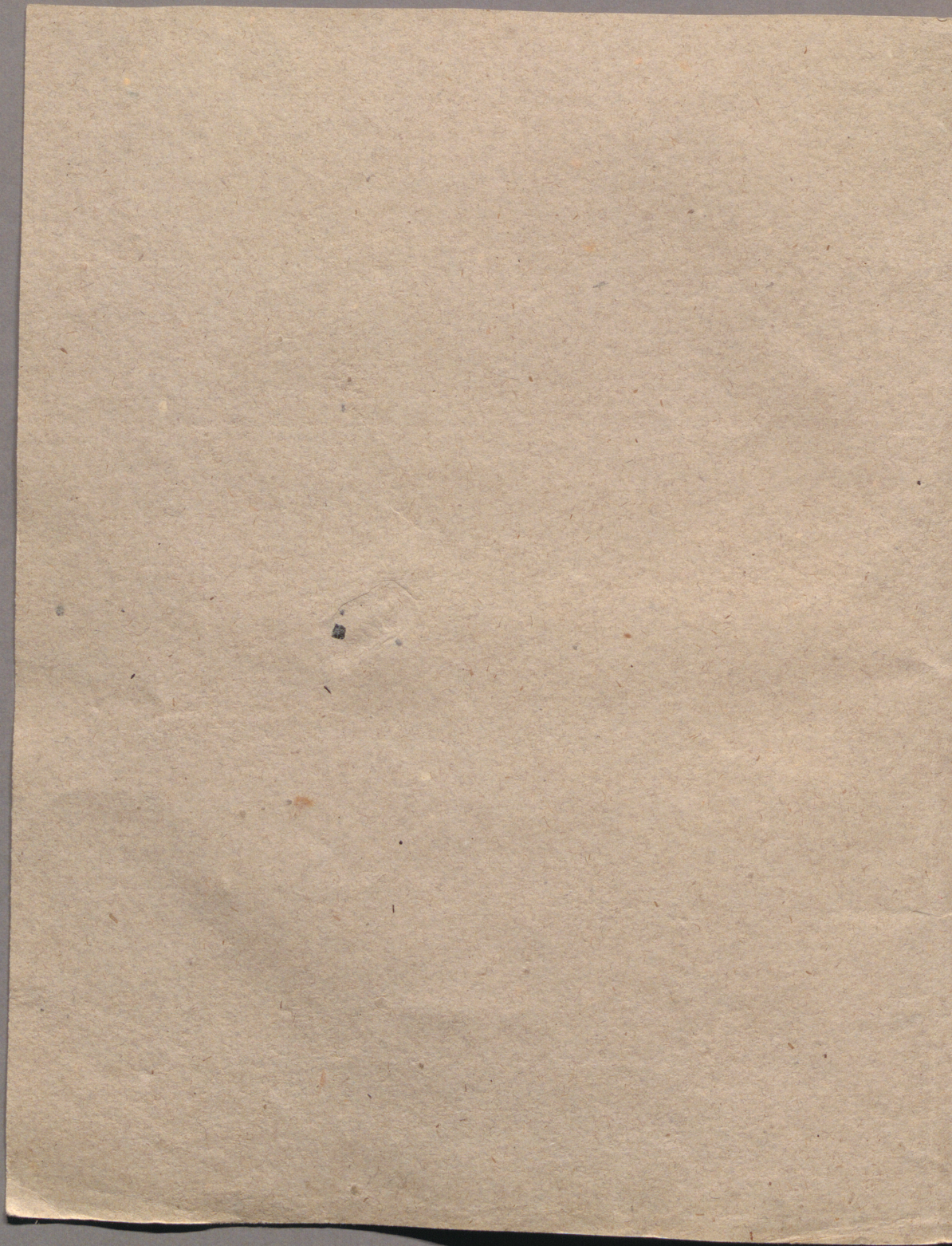
Polit.

Su

(Bl.)

1700-1829

1762

KEXEL, O.

Poll
&
(10)

1700-1829

DISSIMULA

I Sverige.

*Deme autem lucrum, Superos & Sacra negabunt
Utilitas facit esse DEOS, quæ nempe remota
Templa ruent nec erunt aræ,
Nec Jupiter ullus.*

*Marc. Pallingen: Zodiacus
Vitæ humanæ.*

STOLPEM,

Erpekt hos CARL STOLPE, År 1768.

alt. 14/4

Handwritten text at the bottom of the page.

© 1875

© 1875

Printed and published by
-
No. 100, Broadway, New York

Wm. H. & Co. Publishers
New York

© 1875

Printed by CARL STOLL, N.Y.

At tibi contra

Evenit, inquirant vitia ut tua rursus et illi.
Iracundior est paulo, minus aptus acutis
Naribus horum hominum.

Horat, Lib. I, Sat. III.

Å en tid, som just synes ämnad, at bringa laster och willo tankar til möjeligaste högd, bör Dygdens föragt, wårda Landsmäns elaka belöning, och wördade Ambetsmäns oförtjänta öde ej falla of besynnerligt. Hvem wet ej, at de fordna och afswarsamma dygderna långt för detta förswunnet; och at främmande tankesätt tillika med Klådes dragter omstöpt Nationens förre ensaldiga seder, i wekliga skens dygder, och lysande irrmeningar? Hwad som förloras i Dygden winnes i beleswenheten: gammal Physisk sanning, efter min tanke ej or riktigt tillämpad i Moralen. Medborgare, som med utmärkt flit felighet, och outtröttelig möda, under de knappaste wilkor upoffreat sin tid til Fosterlandets bästa, kunna med sin skada ännu witna, at billighet och erkänsla ej blifwit måst rådande Dygder i Sverige. En witter pänna har ej länge sedan beskriwit dese Ambetsmäns öde. Han har äfwen talat til deras förswar med en styrka, som sanningen endast kan gifwa, och et wärdigt nit för Såderneslandet underhålla. Han saknade ej heller Klättwisans beskydd, då en blind wåhmening, som dese sanningar lyste för mycket i

ögonen, wille bereda des fall. Nog af, man såg dese Medborgares lidande: de äska en billig uprättelse: de äro den samma wärdige.

Et annat stånd, merendels want wid dyrkan och enwäde, äfwen öfwer det enwisa förnustet, har nu äfwen börjat bli et menlöst offer för Allmänherens tadel och föragt. Man har i wår så kallade uplysta tid, ej allenast wågat angripa denna deras tiltagsna myndighet, utan äfwen försökt, at sätta de swartaste färgor på deras ensaldiga och wälmenande gärningar: Man har jämwäl welat kullkasta en del af deras åldrige rättigheter, som, i stället för en helig upprinnelse, af wåre gudlöse människor hållas för egennyttans och Fanatismens mästestycken, och at de, som så många åldrar lämnat oförkränkte, endast kunna rädda sin urminnes häfd ifrån Dumhetens styrsel, och sin kraft af den stämpel, et påtvinget of lagt på fromme och ouplyste människor. Hwem igenkänner ej här uppå wåre Wördige Präster män, hwilke nu på en tid blifwit mål för gudlöshetens obilliga häcklan. De behöfwa wäl ej frukta för samma öde, som en del af deras utlänste medbröder, (hwilket of Försynen medelst deras eget goda upförande nådeligen afwände): dock tarfwar deras ofskuld, at njuta et skäligt försvar, och deras motståndare at få en lika rättwis nåpst.

En implantad måst Gudommeslig dyrkan har hittills agtat detta Ståndet från angrep. Ryktet har utfört deras Dygder och tyfnaden heligt bewarat deras laster, då de ej åstadkommet allmän förargelse. Det har endast tihört wår fördärwade tid, at i sitt inbillade ljus klandra deras göromål: en djärfhet, som forntiden knapt wågade: et steg, som wåre Försäder aldrig under en Gustaf Ericslon taget, om ej Prästerne genom sin tiltagsenhet sielfwe gifwit wapn i händerna mot sig.

Jag har haft mycket betänkannde, at skrifwa i en så öm sak. Jag har länge öfwerwågat de skäl, som kunde derwid tjäna mig: Huru jag utfört dem til Ståndets nöje, lämnar jag til des eget ompröfwande. Min tid och arbete har aldrig kunnat wärdigare användas.

wändas, än til deras förswar, som uplysa mig om mina när-
 maste skyldigheter, som med lärdom och efterdomen bewisa, at
 deras utstakade wäg til lycksaligheten är den bästa och påtteli-
 gaste: de andre äro ej wärde hwarfen förswar eller medömkan.
 Detta wore säkert et göromål, som tilhörde Prästerkapet sielf,
 men därwid torde något af särdeles wigt kunna påminnas. De
 wärdige Prästmän äro för wettige at inmänga sig i desse stridig-
 heter: de känna för wäl sine medbröders upförande, än at de
 skulle blotstålla sig til deras och lastens förswar; de låta dem
 lida det billiga straff, som städse ärföljer onskan: Blygd, föragt
 och tadel. Deras grundeliga lärdom och upbyggeliga upförande
 har mera förwårswat dem samtidens högaktning och efterwärdens
 wälsignelse, än at de skulle behöfwa någon apologie; ty deras
 gjeringar äro mot häcklan deras säkra och odöfwerwinnerliga wa-
 pen, och deras göromål har städse warit, at upfylla siet stora
 ändamål til Skaparens Åra och människjors wäl. Den
 öfriga delen af Ståndet må säkert wara öfwertrygad, at skym-
 tan och skenhelighet äro alt för tunna täckelser, at skyla deras
 lastwårda egennyttan för et så uplyst tidehwarf: deras gjeringar
 tåla ej förswar, och sielfwa ondskan med en Demosthenes wälta-
 lighet både säfångt til at wara deras Advocat.

Läsaren wänte ej heller hos mig all erforderlig styrka til et
 så widlyftigt och swårt företagande. Mera känsla af egen offic-
 felighet råder innom mig, än, at jag skulle åtaga mig det utan
 förbehåll. Jag will endast föreställa de allmännaste öden, som
 wårt wördiga Stånd ifrån äldste til närwarande tider undergådt:
 det sker endast för at wisa, huru olika wår tids Prästmän äro
 forntidens, och huru mycket större grad af beskedlighet förra tiders
 Medborgare besuto framför de närwarande, då de, utan at tadla
 Prästernes upförande, utan at påminna dem deras kallsinlighet
 för allmänt wäl, utan at instränka deras lystnad efter wälde och
 pänningar, genom en blind wördnad för deras inbillade ofelag-
 tighet, ännu mera upmuntrade dem, til mera djärftwa och derför-
 re skadeligare försök. Härligt tidehwarf för sådane Präster, om
 23

ej förshynens straff hämmat ondskan i sitt högsta flor! Detta blifwer mitt ämne. Swäldughet skal styra min pänna, och Sannin- gen med en fribören driftighet affkilda Präst-manna öde i Swe- rige; hwilket jag nu, efter detta korta företal, wil börja.

Swerige har ifrån urminnes tider fått dela et lika öde med andra Länder, at wara underkastat ombyten af Religion, seder och Regeringsfätt. Således antogo wi genom Odens slughet en sämre Religion för en bättre, och då denna ej längre kunde be- stå, gjorde wi et annat ombyte, och mottogo, dock efter mycket besvär och tids utdrägt, den Christna läran: lycklige hade wi warat om den blifwit of lämnad i sin renhet och tillämpningen hade swarat emot des heliga grunder och ursprung. Denne wa- rade ända til den lycksaliga dagen, då Erwangelii ljus feek up- lysa och bestråla våra hyddor. Wälsignade stund! då wi frie från Prästernes oinstränkta enwælde så öfwer wår egendom, som våra samweten: då wi befriade från en afgudadyrkan, som egen- nyttan uppdiakat, widspjessellen stadgat, och tidehwarfswets mörker samt Munkarnes bedrägeri wid magt hållet, fingo uppå wågen til saligheten bättre anwising och mindre myndige Lärare. Jag har med flit welat nämna dese skiften, emedan jag därifrån år- nar leda de fläste ordsakerna til mine Hjältars wälde och fall.

Ganska få kunna berömma sig af så hederliga företrädare i äldsta tider, som Prästerna i Swerige: ty de leda sitt ursprung ifrån sielfwa Drottarne för den Asiatische Odens ankomst. En lä- ra, som hyste de förträffeligaste begrep om det högsta wäsendet, om människans lycksalighet m. m. dyrkades denne tiden af Swen- ske män, och toskades af de Wise i Landet, de äldste Husfä- derne, hwilke med denna omsorgen förbundo många flera, som i sednare tider blifwit delade, imellan otaliga händer. Deras wör- diga älder, förenad med wishet och dygder, kunde ej annat, än upwäcka för Dem en allmän och billig högagtning, hwilken de så

så mycket mer förtjänte, som de alltid föregingo sina underhafswande med wärdiga efterdömen. Man har icke desto mindre twiflat, om man med heder kan räkna dem ibland Präster, hwilket jag på wist sätt kan underkrifwa, emedan det goda folket war oförnuftigt nog, at påstå, det et särskilt stånd til offrens och Gudstjänstens bewakande wore onödigt, hwilket de ock troget bewisade, då de som Regenter och Husfärer, sielstwe förrättade dese heliga syftor.

Oden införde nya tankesätt, nya seder. De gamle började efter hand förswinna, såsom icke tjänande til Hans ändamål. Han förordnade, at Prästerne, skulle, likasom Leviterna hos Judarna, tagas af en wist ätt, och tillade dem ättfulliga namn, hwilka skulle betekna Amberets wigt och deras Personliga höghet: **Diar, Dottar, wisende män, Godar,** och sielstwe Ståndet kallades **Godord**. Deras göromål war at tilreda och bewaka offren, at slagta offerdjuren; och i den helgade lunden uphänga de människor, som Gudarna til ära, förut blifwit förgafade i den nära belägna fällan, hwilket alt ej låter särdeles wackert, men det war så tidens sed. a). Som man hade et godt förråd af Gudar, så skulle hwar och en af dem hafwa sin Präst, men hela Godordet förestods af tolf Öfwerhöfdingar, hwilke med sina underhafswande ansågos af folket med en nästan Gudommetlig wördnad. Deras utslag hade ofta större wärkan än Konungens, och deras tal troddes wara Gudarnas röst. De wore ock i början store Män. De förde Religionen, efter sin tanka, til sitt rätta ändamål, som war, at underhålla ordning och öfwerensstämmelse i Samhället: at upwäcka berömliga gjerningar, som hedrade människan och bidrogo til Medborgarens wäl, samt uptände en ädel råflan, at genom dygd och tapperhet bana sig wägen til ära. Men de följande Prästerne kunde ej bibehålla sig
wid

a). Af dese bägge sednare förrättningar, får ingen af des löfl. idlare i vår tid draga någon fördel, eller räkna dese afguda. Präster ibland sina gloriösa Göteträdare; hwilket jag i wänlighet wil hafwa dem påmint.

sine Företvådares Dygder. De fatte derföre, dels af Widseppesse, dels af egen nytta, sådana särgor på den utvärtes Gudstjänsten, i offer och helgder, med spådomar och diktade Gudafwar, at menigheten förblindad ej allenast wdbradade dem ofta mer, än sielfwa Gudarna, utan kom ock, som en witter författare säger, snart nog i wanan, at långt mindre bry sig om Gudalårans ändamål, Fromhet, Dygd, tapperhet och råttwisa, än offerjurar och Jule-löften. Men det war just detta, som öfke och stadgade deras sällhet. Et annat medel til befästandet af sin myndighet öfwer Folkets tankesätt, war Trolldom, som eljest agtades ganska nedrigt af Män, som win'ade sig om de så kallade Idrotter eller berömliga gjerningar; men Prästerne, som gärna främde allmänheten med skuggwärf, at därigenom blifwa mera nödige och anlätne, gafs wo denna konst en särg af högaktning. b). Detta bidrog altid til deras bästa, och öfke deras wälde och deras egendomar. Templen stodo aldeles under deras wård, hwilket äfwen bidrog til deras nöje. De wiste ganska wäl, at blanda det nyttiga med det glada. Saken war denna at i offerhusen altid sattes kärliga möten, så wäl inellan ägta makar, som alla andra älskande, så at större delen af all lifsfrukt feck sin uprinnelse i Gudarnas och deras tjänares närwaro, c). äfwen som alla förnåma Brudes Par därstädes gärna blefwo sångledde.

Man skulle knapt tro, at det täcka Rönet fått äga del i denna tidens heliga förrättningar, om ej Frigga, Hedendomens gyllende Quinna, haft sina Vestaler, som kallades Alrunor eller Horgabruder, hwilka skulle bewara den heliga eiden, och brukas wid Gudstjenssten, som Sändebud: d). Dock är til märk-

b). Se V. Dalins S. R. H. Tom. I. cap. VI.

c). V. Dalin lägger til, wid anförandet häraf: at detta försiås om de orter där Tempel woro at tilgå, och at icke meningen är, at man i brist därpå hwarken uphörde, at älska Rönet, eller dyrka Gudarna.

d). Icke i den affigten, at göra Profelyter, ty sådant war denna tiden o bekant, utan i andra ärender, som angingo Ceremonien m. m.

märkandes, at inga andra, än förenämde mans döttrar, och som wåre Jungfrur, fingo beklåda detta wigtiga Embete.

Sådant war Prästmanna-öde i Hedendomen.

Påswiska Stolen, så wäl af egennytt, som och tör hån-
da ömhet för wårt wäl, kunde ej utan medlidande åskåda det
mörker, hwaruti wåre Hednisse Förfäder famlade. Sverige an-
sågs som en Odemark, hwilken Påswen, i kraft af sitt Embete,
ej borde lämna obrukad; det skedde och; ty den helige Fadren
war nog uplyst, för at se, huru mycket et sådant Nybygge i
framtiden skulle rånta honom. På denna grunden beslöts, at
Christendomen skulle införas, och härifrån hämtades åfwen alla
materialier, hwarmed den andeliga byggnaden upfördes, som se-
dermera så mycket bidrog til Sweriges skada. Emedan detta blir en
märkellig epoque i Präste-Historien, så wil man betrakta deras wäl-
de i sin böryan, i sitt tiltagande, i sin högd och i sitt änteliga fall.

Roms Interesse war således hufwudorsaken til Nordens
omwändelse, och det derpå följande Prästmanna-öde. Wärfet
blef updraget en Biskop i Bremen, som til den ändan hetsände
St. Ansgarius, en nitiss och uplyst man, som förenade lärdom och
insigter med många Apostoliska Dygder. Han upfylte dock ej på
långt när den Kommerste Patriarchens ändamål. Som han
för intet hade såde, så wille han och för ingen ting gif-
wa, och i agt tog desutom de första Apostlarnas principe
at det war saligare gifwa, än taga. Man undrar således bis-
ligt, huru denne gode mannen efter sin död kunnat uptagas bland
Påswiska Helgonen, emedan man i deß lefwerne sällan finner
några spår, at han befördrat Roms bästa på den Oeconomiska
sidan, hwilket i synnerhet bordt göra honom förtjänt til denna he-
dern. Hans efterträdare förstodo bättre Påswens bästa och si-
na fördelar. De insmogo därföre åfskilliga heliga bedrägerier och
diktade underwark, och sunno görlligare, at förjusa, än öfwerta-
la sina ensaldiga Profelyter. e) Således då man wille implanta
hos

e) Dalin II Tom. c. 2.

hos Folket Frisklighet och andra goda Dygder, så hände sig, at en Dotter, som för sin Moders skärlöslighet utdelade penningar åt fattige i Dorstadt och Fristland, f) såg sina egodelar så lyckligen fördubblade, at hon ej wiste hwarifrån de kommo. g).

Detta ökade Folkets wördnad för dem, hwilket ej litet bidrog till deras fördel. J. k. dets mindre måste de ibland röna åtfylliga swära öden; hwarut dock flere ordsaker bidrogo; som då Adalward uppgifwit et efter andeliga sinaken eljest förträffelige förslag, at försköda Uplala afguda Tempel, hwilket ännu ej hade förlorat sitt urgamla wärde, hindrades det wäl af Stenkil, men wärkstältes af Jage, til märkelig skada för hela omwändelse-wärket. De andeligas merendels otidiga nit fördade dem ofta i flere äfwenlyr, som ej sällan aflöpte med förlusten af deras lif, hwarigenom åtfyllige Martyrer upkommo, som, i stället för Hedendomens tappre och dygdige Hjeltar, blewo tilbudne af menigheten, och med andra utlånsta Gubbar och Summor intagne på Romerska Helgona listan. Men detta oagadt, gjorde man dock så goda framsteg, at Jage redan 1080, genom Biskop Rodowald i Skara, kunde göra Påfwen Gregorio VII. en berättelse, om Christendomens tillstånd i deß R. ke, hwaruppå han seck et swar fullt med glädje betygelse och förmaning, at lyra det andeliga wärdet, jämte det nyttiga tilbudet om en årlig Ryrkoffats erläggande til Romerska Skatt. Kammaren, hwilket menigheten i sin ofunnighet ej då sunno sig wid, at antaga.

Men under alt detta bewakades de andeliga rättigheterna med all iswer. Ryrkobalken seck et wigtigt företräde framför de andra balkarna i Sweriges Lag, och en trogen undergifwenhet för Rom och deß birtjänter inrycktes i Konunga: Eden. Åtfyllige andre förmaner tilföllö äfwen, fast Nordiska Prästerkapet i början af Sverkers Regering oroades af Påfweliga Legarens Theodingi hotelser emot deras giftermål, hwilka man dock ej agtade för-
än

d) Herr Kammar-Rådet Borin anmärker at denna utdelning til utländske fattige, skedd i brist på inländske. Lyckliga tid!

e) Vid. *Vua St. Ansgarii* cap. 17.

än 100 år derefter. Men hwad, som i synnerhet stadgade deras wäl war Cardinalens *Nicolai Breakspearres* ankomst, som Rommersk Legat, år 1152. Hans göromål war, at för en gång uprätta och stadga det andeliga wäldet, hwartil så många godtrogne Konungar och så många snikne Herdar förut banat wägen. h) Han fant hos Sverker all undergiftwenhet och affkaffade en hit tills för *Kyrkowäldet* högst skadelig sedwana, at wid allmänna Wäten bära wapen, och hwad som ännu är wigtigare, lagade at St. Pehrs pänning blef wiljad. Breakspearre blef wid hemkomsten Påfwe, och fattade sin Apostoliska Spira med den Satisfaction, at ingen af Hans gloriörydige Förerådare, uträttat så mycket til Romerska Kyrkans bästa i Norden, som han.

Grunden til fria Testamenten af ärfd och fast jord til Prästerne, war wäl i början af Eric IX Regering lagd, men handt ej til fullkomlig stadga förrän i des Efterträdares tid. De andelige fingo sin egen Wätt, och friskallades ifrån werldslig dom, hwilket bekräftades af Påfwen Alexander VI. Johan Sverkersson införde det andeliga Fräset, hwarigenom all Prästerskapets egendom i löst och fast ifrån skatt och utlagor blefwo befriade. Detta förwärfwade honom mycken högagtning ibland den andeliga betjeningen, men han måste icke desto mindre hålla til godo et bref fullt af bannor från Påfwen Honorius III. för det han understod sig, utan wederbörandes tillstånd, at tillsätta Biskoppar och Präster. Tionden, hvars införande hos de gode Danskarna förorsakade upror och ätfilliat owäsende, hade ei i början den framgång man gärna hade önskat; Men Biskop Jerpulf fant sedermera utwäg, at föreställa Folket sin swaghet, och upmuntrade dem til befordrande af denna gagneliga inrättning. All ting sattes således i god ordning. Men som lycksälligheten här i tiden aldrig kan wara så fullkomlig, at den ej rubbas af ätfillige tillfälligheter, så hände äfwen oc denna tidens Wördigheter, at de, ibland många lyckliga, äfwen fingo försöka ätfilliga swära Doen.

h). Vid, *Wilkmans Dissert: de Hierarchia Pontificia: P. Ima.*

torde jag få räkna Skeninge möte af 1248, som aldeles skilde dem ifrån sina Hustrur, och nödgade dem, at med mycken besvärlig omtanka förskaffa sig Grillor. Denna ersättning belades med en slags skatt, som med tiden blef tämmelig god inkomst för Biskopparna, hvilka til slut med denna rättigheten idkade monopolisk handel; och steg sig afgifne för et sådant patent, at hålla Grilla och med henne afå barn, i Johannes Magni tid til 15 mark. Detta tyckes wäl strida något emot den andeliga heligheten, hvilket dock den billige Kasaren, af agning för Ståndet, gunstbenäget ursäftar.

Vi komma nu allt närmare den Perioden, då andeliga wäldet steg til den möjligaste högd, som någonsin kunnat tilldras. Sådant skedde under Folkungarnas och de följande Konungarnas Regeringar. Torkel Knutson en af detta olyckliga tidehvarfwets störste Män, hyste wäl den i alla wälbestälta Regeringar antagna grundsatsen, at all ting, ända til Kyrkans rättigheter, bör wika för det allmänna bästa, men han kunde ej winna sitt ändamål, utan blef et oskyldigt offer för Prästernas äreslystnad: Et det obilligaste försarande, med en stor Man, som endast kunde se på sådan tid, och af sådant folk. De andelige, emedlertid skildge ifrån allt, hwad werldslig rätt kan kallas, hade all den myndighet, alla de rättigheter, som kunde tilkomma sielfroa Konungarna. De ägde sin egen Lag, sin egen Domstol, sina egna inkomster, hvilka altid woro större, än Kronans, och desutom et oinskränkt öfwerwäld öfwer Menighetens tankesätt och et obehindrat inflytande på så wäl allmänne, som enskilda ärenden. Detta war den gyllende tiden, som i alla upbyggeliga Präst-Historier så mycket omtalas. i). Men då man betraktar dem til sine egenskaper och til sitt upförande, kan det ej annat än förefalla oss underligt at de så länge kunde bibehålla sig wid den olyckliga Allmänhetens förtroende. Utan snille, utan wettenska-

i). De swaga försök, Carl Knutson gjorde til inskränkandet af de andeligas myndighet, woro af så ringa betydelse, at de ej förorsakade någon märkelig ändring i Prästmannas öde.

per, ja ofta utan godt naturligt förstånd, hudswoade denna tidens Prästman i et mörker, som då man tillägger alla te-plågor, hwilka genom deras förwållande öfwerstwenmade Sverige, ej war olik det Egyptiska. Dumheten war ofelbart deras ypperste Afgud, liksom det sunda förnuftet ansågs som en uppenbar fiende: den förora dyrkades, berömdes och underhöles; det sednare, lastades och banlystes, tillika med sina ädlaste frukter, kärleken til äran och Fäderneslandet. De hade därföre, säger, en witter Författare, ingen retelse, at wara dygdige, mindre fruktan at wara brottlige, utan ansågo alt, som ej befodrade deras affigier, okunnigheten, Parti-andan, och det inbördes hatet, såsom Erolldom och Rätteri.

Det war således hög tid, at tänka på någon förnuftig ändring i en så oförnuftig willerwalla. Försynen hade utan twiswel tillåtet dem stiga til denna högden, för at en gång göra deras fall så mycket större. Det war ock redan beredt, då Gustaf Wase kom at frälssa sitt olyckliga Fädernesland ifrån twänne of, som på en gång tryckte deß skuldror. De andeliga hade redan så stort wälde, och så många gods och wigtiga egendomar, at Riket utan twiswel blifwit et Romerskt Bihang, om ej den märkwärdiga Redaktionen kommit imellan. Detta tidehwarf kommer således, at utgjöra et wigtigt skifte i Swea Rikes Prästas Historia.

Grunden til dese hudsffningar war redan lagd genom Befopparnas ilttaggna och obilliga myndighet, som ledde til de skadeligaste fölgher för Riket och Medborgare. Gustaf Wase war för uplyst, at icke se, det han ömsjeltigen kunde upfylla sitt stora ändamål, så länge en falsk Religion, som ej dugde til annat, än at implanta hos Folket en ömkelig blanning af usla Dygder och skadeliga tankesätt, hindrade honom i hwart steg: så länge en samling af öwärdige Prebater suto i en ömsfränkt usurpation af Kronans redbaresta egendomar, och genom hat och Parti-anda med yttersta krafter arbetade på det redan utblottade Rikers undergång. Gustaf började redan 1523, tala för sina befriade Lands-

mån, om den nya lära, som Luther fort förut predikat i Tyskland. Det war tydeligt, at han af Prästerskapet blef utropad för Rättare af första Rangen. Men han war för stor, at låta skednna sig af Kräcktor och Biskopsmåhor. Han fortsatte där före med lika ädelt bemiddande et wärk, som war honom allena wärdigt, och allenast af en så stor och sällsynt människa kunde utföras. Men då han såg, sig ej utan något orwantligt steg kunna winna sitt ändamål, war han lika färdig, at lämna en Krona, hwilken han endast påtagit sig at bära med de wilkor, at göra sitt minne älskat och stort, och sine undersätare lycklige. Detta kunde omöjeltigen winnas i sakernas då warande belägenhet, så länge hat och Partier delade Rikets Innebyggare, så länge des fastningar måst bestodo i Kläster och Munkar urgjorde des Krigshär: så länge de reelaste urgisterne bestodo i Eionde och andeliga beskattningar, och änteligen hela Rikets styrka, hela des anseende, i Rappor och Mäshakar. Detta såg Gustaf, och stod redan wid foten af sin Thron, färdig at öfwergifwa et folk, som war honom owärdigt, då Swenskarne, som just då började se, at Prästerne aldrig befodrat deras wäl, med tårar och böner försäkra de honom, at i dem finna lydige Undersätare och willige hjertan, at wärkställa hans begäran, om han endast wille återtaga sin Spira. Det skedde och.

1527 blef därför det märkwärdiga året, på hwilken hela den andeliga byggnaden skulle ramla öfwerända; och des fall war stort. Riksdagen i Västeråhs gjorde slag i saken. Der beslöts, at Lutherska Läran skulle wördas och predikas af alla Sweriges Innebyggare: at Kronans inkomster skulle förökas med Biskoppar, Domkyrkors, och Klästers gods, hwilka i så lång tid, med konst och orätt, blifwit under dem dragne: at Ridderskapet och Adeln skulle lagligen få återkräfwa och igenlösa de gods, som til den andeliga Monarchien woro af deras framledne anhörige antingen skänkte, sålde eller pantsatte, sedan Carl Knutsens råsst at de andelige skulle uppgifwa Register på deras Räkter, at Konungen måtte förordna, huru mycket de behöfde til

De

deras utkomst: för alla sakören i Kyrkomål skulle gbras redo: Barndop, Bigtel, Kyrkogång, Vikstohl m. m. skulle betalas efter Lag och ej därutöfver: Präster skulle i werldliga mål, stå under werldlig Domstol: deras Personer woro ej mera fridlyste än lekmåns: arf efter Präster skulle ej tagas af Biskopen, utan sagligen tilfalla deras Arfwingar: m. m. k).

Således föil det mäktiga Prästväldet, som genom så många ridschwarz bibehållit sig. Alting feck nu et helt annat utseende. Förnustet började updagras, och man såg, huru länge man hade wandrat i mökret. Hwar och en feck nu igen sitt: Adeln och andre Lekmån löste nu in sina egendomar, som hos Prästerne stådt i pant för syndernas förlåtelse, och de assidna slägningars siälaro. De modigaste Prelaterne, som en Johannes Magnus en Brask med flere, lämnade sitt Fädernestånd, och den öfriga delen sökte antingen lofl. näringsmedel eller antogo Lutheriska läran, och blefwo nyttige arbetare i HERRANS wingård.

Wi lämne nu dese gode Prælater i sin sielswillinga landsflykthet, och fridom til de öden, som Ewangeliske Prästmån haft innom Swea Rike. I sanning at säga, så måste man tilstå, at de förste Lutheriske Prästerne ej woro just de bästa, ty de bebyggade en wiß trångtan til sielsfrådighet i Kyrkan, hwarifrån de gärna wille se Konung Gustaf utesluten. Detta gaf dem anledning til äiff. lliga medel, som merendels ej woro de bästa. De förgingos härutinnan högtideligen af Olaus Petri l). en eljest stickelig man som begynte gifwa mycken ordsak til misnöje. De åstundade mera wälde och större inkomster, hwilket förantlåt Konungen, at skrifwa det alswarsamma Brefs wet här om, som finnes tryckt i wår mittre *Doft. Celsii Monument. Polit. Eccles. p. 32.* Konungen nödgades

k). Westeråhs Recell i Stjernm. Samling. H. v. Dalin S. R. H. Tom. 3. p. 171.

l). Han war Kyrkoherde i Stockholm och i början tillfika Stats: Secreterare: sans delagtig uti et uppror, dömdes til döden, men befriades genom 500 Ungeriska Gyllen, hwilka Stockholms Borgerstap för sin Kyrkoherdes lif erlade. Se Hallmans Olai Petri lesfwerne.

gades äfwen hos Doctor Luther beswåra sig, at den rena läran genom deras obetänksamma upförande kom i wanrykte. Detta och mycket annat, gaf honom anledning, at invätta en Superintendent öfwer hela det andeliga Ståndet, hwilken med tilhjelp af wisa Religions: Råd skulle i Sisten förordna til det bästa, samt ändra all oreda i Kyrkohushållningen. Georg Norman, Konung Eric XIV Informator, en man af flere goda egenskaper, sattes til denna wärdighet, i hwilken han ock genom Konungens öpne bref af den 23 Decemb. 1539 stadfästades. Detta botade til en del det onda: och slutet af den store Gustafs Regering, när man undantager Dacke feiden, som af Smålännska Prästerskapet på alt fått understöddes, war äfwen därigenom lyckligt, at Religionen stadgades genom Prästerskapets nit och hederliga upförande. Ståndet hade uti sin Öfwerste Präst, Arche: Biskoppen Laurentius Petri, et stort efterdöme: Han upsynte sitt höga kall med all wärdighet. Raimundus säger til hans wälsförtjante beröm: "at han ej stod efter de stora *Præbender* och inkomster, Arche: Biskoparna för honom hafte hade: sägandes, at det war en Christi tjenare til hinders i sitt rätta ämbete: och när inkomsten något större och ömnogare war, bespisade och underhölt han 50 fattige Schole: Personer, Gudi til äro och hans församling til godo." Och sedan han således talat til hans lof, utbrister han i dessa orden: såsom han häruti war den förste, så blifwer han ock den endaste. m).

Men Prästerskapet fingo ej länge ätnjuta et sådant lugn. Redan i Eric XIV tid, omkring 1564, upwåktes äffwliga oreligheter genom de så kallade Sacramenterare och deras anhang, som alle drefwos af en anda, at förwilla wärlden. Men dese woro litet betydande emot det *Liturgiska* owäsendet, som åstadkom de måfeligaste hwälfningar i den andeliga Riks: kroppen. Konung Johan den 3:de, som för detta ej lefwer hos Prästerskapet i bästa wälsignelsen, ha-

m). Wår tids Biskoppar och hederligare Prästmän, hafwa långt för detta bewisat, och bewisa ännu dagl. at den gode Raimundi Spådom är salf.

hade mycken smak för Catholska måsan. En Fechten, en Andreas Possevinus, en Kläster Lasse, med flere gode besödrare af Lärans förfall och den allmänna oroligheten, njuto skogd af Johan och des Poliska Gemål. Prästerne i allmänhet, och i synnerhet de, som drefwos af den rätta Embets principen, tyckte ej så illa om denna ändringen, emedan den samma banade vägen til mera wälde och större inkomster, likasom i fordna Gyllende tiden. Detta motiv gjorde och wärkl. åswen så många Profelyter, som Konungens onåd, hwilken å andra sidan förkunnades allom, som ej wille låta beqwäma sig til fogtighet. Men så funnos åswen många sanningens ålskare, som troget bewisade, at et uplyst nit för den sanna Lärans bestånd, ännu lefde innom Sveriges gränstor. En Abraham Angermannus med flere wärdige Män försåkrade med särdeles sticketighet de emot Liturgien stridande satsar, och undergingo därföre det öde, som är så wanligt för Sanningens Redelige Folkar, at blifwa förföljde, drefne ifrån sina lägenheter, fastade i fångelse, och twingade, at begifwa sig i Landsflyktighet. I synnerhet utmärkte sig Södermanländiska Clericiet för sin ståndagtighet, at stå emot desse försök, och arbetade under en Carl den niendes Spira, at bibehålla Lärnan wid sin renhet, och sig sielf wid sin tilbörliga wärdighet. n).

Liturgien, fotad på en så lös grund, kunde dock ej länge bestå hållt när ändamålet war elakt och medlen wäldsamma. Konung Johan erkände på Söresången sin dårskap, och Carl, som warit en tilflykt för alla Ewangeliska Martyrerna, sammankallade 1593 det rygtbara Upsala möde, hwaråst Prästerskapet i gemen förbundo sig, at bibehålla enighet i läran, och affwuro alt, som kunde strida emot det Ewangeliska ordets rätta bemärkelse. Här singo de lidande Prästmän all möjelig uprättelse, och de, som warit Liturgien måst tilgiffne, sattes ifrån sina Pastorater och förmanades til ånger och bättring; åswen som deras rättigheter

E
stads

n). En sådan Character, har Prästerskapet i Södermanland bibehållit intil närwarande tider: och kan man icke, utan at tala mot sanning och erfarenhet, påstå, at de på något sätt wanflägtadt. Sat Sapienti.

stadgades af Carl IX, och heter det mycket besynnerligt, i en af dess förordningar: at den, som wil försnilla Prästenom sin råtta upbörd, han må hållas för den samma, som wil införa hos oss Hedendomen, och den Christeliga läran och Guds ord förlägga.

Från denna tiden kan Prästerkapet i Sverige räknas et lyckligare tidevarf. Allmänhetens högaktning för dem, tilstog i samma mån, som deras nit för Rikets och Religionens bästa; liksom deras myndighet wid Riksdagarna och de allmänna möten alltid tilwänte i samma grad, som menigheten blef öfvertygad, at de ansågo Samhällets bästa för den yppersta Lagen, och dreswos af enahanda grunder, at befordra sine Medborgares sällhet. De fingo således under en Gustaf Adolphs, en Christinas och Carl Gustafs Regeringar, dela et lika lyckligt öde med sina öfriga Landsmän. De fingo i all fredlighet upbära sin tionde, och årnjeto opåtaste at det goda, som kunde dem tiffalla.

Gustaf Adolph och Christina sökte hos dem, at upstånda smakt för Lärdom och Wetenskaper; och fast man, utom en Rudbeckius, en Bazius, en Emporagrius, en Terferus, en Lenæus, och en Johannes Mathiæ, ej finner så särdeles stora Lärdoms ljus för denna tiden, så woro dock ibland de ringare Prästerne åtskillige Theologer, som författadt många andertika Påstillsor, hwilka innan Tyska Språkets nyttiga tillämpning i Predikstolen blef uprätt, och innan Taulerer, Creidier, Balduiner, och Calixter, med flera digre Kyrkofäder, blefwo bekante, tjente många denna tidens Prästmän til märkellig hjälp och understöd i deras tankearbete. Den Scholastiska Philosophien idkades äfwen af åtskillige wälartade Präst: Snillen. Man tillfapade redan i Gustaf Adolphs tid, *Philosophiæ Magistrar*, som i *Metaphysiskt* hjältemod täflade med de störste Aristoreliker; och ibland de andeliga Lärdoms Fäderne upwänte likaledes åtskillige Doctorer, som med et utwärtres högwördigt anseende förenade all den iswer och Logiska styrka, som någonsin kan falla på en fullständig Polemicus. Men icke desto mindre hände det, at desse Orthodoxer i början af Carl den XI Regering blefwo mycket oroade på sinnets wagnar af

Cartesii nya Lärobyggnad i Philosophien. Man trodde at desse satsjer ej kunde bestå med de Theologiska grunderna, hwilket gaf anledning til åtskilliga lärda frig emellan *Cartesii* anhängare och *Aristotelis* tillbedjare. Theologiska Faculteten i Upsala, såsom Caput representativum för hela den andeliga *Corpsen*, försvarade i det längsta sin afgud, men måste änteligen gifwa sig fångne, sedan man funnet, at sanning och tydelighet mera gagnar et wertgirigt folk, än Platoniska gifningar och Sophistiska subtiliteter. Detta torde wara nog talat om Prästernes öde på den lärda sidan: Wi wändom oss nu åter til den œconomiska, på hwilken Prästerskapet i synnerhet, och med mera smak distinguerat sig.

Jag går genast förbi den olycka, som Prästerne, genom enwäldets införande, fingo dela med sina öfrige Medborgare, at förlora sin Lagstiftande myndighet på Swenska Riksdagarna: En mistning af liten betydelse för dem, som fingo sin skada på annat sätt rikeliga ersatt. De fingo i all stillhet, i skuggan af sina tionde lador, åskåda det öde, som genom den widsträckt Reductionen öfwergeck swånska Adeln, hwilket ej mätte afstöpt utan många glädjetårar från den Prästerliga sidan, som ännu drog sig til minnes Riksdagen i Westeråhs 1527. Emedlertid stadgades deras inkomster genom förordningen af 1686, och wid Statens uprättande 1697 fingo de äfwen bekräftelse på sitt fördelagtiga aföningsfätt. Man undrar icke desto mindre, at Konung Carl XI, som eljest war en stor Hushållare, kunnat lämna dem i fredlig besittning af sina widlyftiga Prästegårdar; man hade trodt, det waret bättre, om han befriat dem ifrån denna œconomiska Mödan, och gifwit dem sin afönning på et mindre beswärligt fätt; men twifwelsutan, har denne store Konungen, af tacksamhet mot ståndet, som så ädelmodigt befordrat hans enwäld, ej welat på något fätt rubba de rättigheter, som han wiste, at de så högt åskåde.

Carl XII wärdade, så mycket hans tid kunde tillåta, äfwen Prästerskapets bästa. Krigsandan i denne Konungens tid och Påsten 1709 gifwo dem tiläfwentlys någon känning af de all-

männas olyckorna. Man skulle tro, at deras inkomster ansenligen ökades genom de tåta Likstolarna som tillfölo dem genom denna farfotens obehindrade wälde; men därtill finner jag ej något skäl i Historien, utan tror jag snarare, at deras inkomster därigenom mera blifwit förminskade i längden, hästt en stor del af de Byar och Heman, som utgjort bästa tionden, blefwo i Påsten ödelagde, och således för Prästerna, så wäl som för Kronan onyttige. Carl XII död insatte Prästerna i sin fordna rättighet, at wara et af Rikets magtägande Stånd, hwarigenom de fingo sine förra goda tillfällen åter, at wisa sitt medfödda nit för sine Medborgares bästa.

Doct jag märker mig redan hafwa kunnit mitt föresatta mål. Jag har redan wägat mig längre, än min styrka kan tillåta; ej underligt, om jag därföre mistrostar om en lycklig utgång. Ju närmare jag kommer våra tider, ju närmare näskas jag det mörker, som mine förwärrade Landsmän desse senare åren börjat utbreda öfwer Prästernas wärdiga upförande. Jag häpnar wid ljudet af de misnögdas röst, som skallar ifrån fjällen, och ända ner till Rikets lägaste gränser tolkar en allmänt och ogrundad klagan. Aldern beskyller dem för tåta intrång i deras Privilegier: Deras egne Medbröder förja öfwer deras ofunnighet i Embetet, och deras ogudagtighet i upförandet: Borgaren talar om deras höghmod, och Bonden om deras girighet: Den rika skrattar åt deras nedriga egen nytta, och den fattige gråter öfwer deras hårdhet: Den ena Medborgaren suckar öfwer deras ensidighet, och den andra qwidder öfwer deras känslolöshet för det allmänna bästa. Man klaggar öfwer Gudalårans förfall, då Prästerna ej mera förwara dess helgedomar, utan anse hennes dyrkan, som et försvar för sina dårskaper. Man påstår, at den sanna lärdomen så aldelis börjat förswinna bland Prästerkapet, at de i allmänhet, utom en löslig kundskap i Religionens huswudstycken och Tyfka Språket, jämte någon insigt i de Kongl. förordningar, som närmast röra deras rättigheter, knapt weta någon ting; de, som i ungdomen wintlagt sig om studier och witterhet, hålla dem ströpt för onyttige, så

så snart de erhållit sitt önskade brödstycke: Och hwad deras förtjänster i den Politiska werlden widträffar, så tror den ensaldiga och förledde menigheten, at man för 1000 Rubler eller lika så många Louis d'ors med all säkerhet kan tilhandla sig halfwa Ståndets tänkesätt för flera Riksdagar. Men hwarföre skal jag uppehålla mig längre wid dessa dårskaper? jag älskar mera sanning och Rättwisa, än at jag ännu längre wil tolka alla de ogrundade beskyllningar, som wår obilliga tid welat pådika wårt hederliga Prästerskap. Jag midger, at en eller annan, fast ganska få ibland dem, ej alltid i agt taget sin personliga wärdighet, och ej alltid besinnat, hwilket stort och wigtigt Embete, som är dem ombetrodt. Det wäcker merendels Religionens förfall och föragt för des sanningar, då Prästerne ej sielfwe wärkställa des påbud. En skrymtare älskar, at tala ur Dygdens ton, fast han ej hos någon kan implanta smak för den samma: wiste han, at göra Dygden älskwärd, så skulle han utan twiswel älska henne sielf. Ty hwartil tjenar en samling af kallå läror, som kullslås af tåta exempel, om man ej för tänka, at den, som gifwer dem, roar sig blott på den andras godtro, och at de som förmana til en strång utöfning af wiså Dygder, men ej göra hwad de säga, gifwa ofta anledning til twiswelsmå! ty den, som aldrig wärkställer hwad han talar, talar aldrig wål, ty hjertats språk, som rörer och öfwertalar, felas.

Men mine käre och älskade Landsmän! Låt oss på några ögnablick utan wåld öfwerwåga Edra klagomål. Wisen mig Edert företråde för Prästerne i Dygd och lärdom, och jag wil wisa er Eder brist. I åren ju sielfwe brottslige; det är ju ej annat, än afunden, som talar genom Er til Prästernes wärsta: I tilågnen dem edra sel, och utplånen den stämpel, som sielfwa Dygden, i sällskap med erfarenhet, satt på deras obestackade wandel. I wåra jämtider, då sanning och rättwisa ofta tyckes förswunnit, hwar finnes wål en wärdig utöfning af Dygdens bud, och gudalårans hlgade befallningar, em ej hos Prästerskapet? Låt henne genom Edert förwållande förfalla, det blir dock

altid den wärdige Prästmännens tröst, då han hörer de sista suckarna af den tadelade Religionen, at hafwa försökt alting til dess räddning. Människjokärleken, den första och naturligaste Dygden, hade länge sedan öfvergifwit Swenska hjertan, om hon ej i flykten blifwit uptagen af Prästerne och af dem blifwit utöfwad; samma sak med de öfrige Dygderna, hwarpå wåre öfrige Medborgare lida så ögonskenlig brist. Det är icke ibland Prästerne, som denna krypande nedrigheten, desse hemlige rånkor wistas, som äro så råddande i andra stånd, när en sak eller et Embete sökes eller befordras; ensidighet har ännu aldrig öpnat dem wägen til färahuset, eller penningen satt dem ibland Rikers Embersmän. Betragtom dem, som Medborgare i wårt fria samhälle: hwar finnes wäl den urgamlä och ädla iswern, at utan fruktan för afunden befordra Gäderneslandets wäl: utan affeende på egen winning uptänka medel til dess bestånd: utan egennyttä bota dess reswor om ej hos Prästerne, som nu i sednare tider med en lycklig förenig af desse egenskaper bewisat Embetets dyrd och sin personliga wärdighet. Det är just denna kärlek til Gäderneslandet, som hindrat wåre öfrige Medborgare i deras skadelige förslager, at til förekommande af en inbillad folkbrist inkalla ättillige utlänningar, och uprätta den skadeliga tolerancen, hwilken i det fallet ofelbart skulle bereda Religionens, sedernas och hela Rikers undergång. Anser jag dem på den lärda sidan, så märker jag et förerråde, som öfvergår min wäntan. Det är ju hos wåre Wärdige Präster, som man skal finna en stadgad och grundelig lärdom; det är ju hos dem, som man skal finna en sund och nyttig wisshets lära, förenad med en witter och uplyst smak, om sådant hos oss står, at ärhålla? Jag wil ej widare uppehålla mig härwid. En billig erfarenhet sannar, at rättwisfan står på deras sida, och at Christendomen aldrig har mera förswoar, Dygden aldrig lyckligare fristad, wettenskaperne aldrig mächtigare beffydd, än i Swenske Prästmäns wärdiga upförande.

Uphöre nu afunden, at widare tala mot sanningens röst. Wi behöfwre ej misströsta hwarcken om Religionen, om Wettens-
ska

Skaperne eller de allmänna sakerna, så länge et sådant nit för deras bestånd råder ibland den bästa delen af wåre Landsmän. At bemöta deras wålmening med föragt är ingen belöning, mindre någon upmuntran. Man bör åtminstone komma ihog, at Rikets wålfärd ofta hwilar på deras skuldror, och at de således hwarcken böra beswåras med öwärdiga göromål, eller öwärdiga belöningar, ty

När Präster blifwa Bönder;
Och Bönder blifwa widunder,
Då faller stenen i grönan Dal.

1787
The following is a list of the names of the persons who have been admitted to the office of Justice of the Peace for the County of ... in the year 1787.

John ...
James ...
Thomas ...

